

ЮРИДИЧНА АРГУМЕНТАЦІЯ ТА ЇЇ ТИПИ

LEGAL ARGUMENTATION AND ITS TYPES

Возняк І.З., студент II курсу магістратури

Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена проблемі юридичної аргументації та її типології. У статті проаналізовано українську наукову та спеціалізовану навчальну літературу, яка присвячена цій проблемі. Дано визначення поняття юридичної аргументації та з'ясовано її характерні риси як особливого виду інтелектуальної діяльності людини. У статті також вказано на термінологічні розбіжності, які можна побачити в дослідженнях: одні автори синонімічно використовують поняття «юридична аргументація» та «правова аргументація», у той час як інші автори розрізняють ці поняття.

Автор зазначає, що юридичну аргументацію необхідно розглядати в теоретичній і практичній площинах, при чому теоретичний аспект юридичної аргументації має логічну, риторичну та діалектичну складові, натомість у практичній площині об'єктом юридичної аргументації є правдивість чи неправдивість юридично значущих суджень, справедливості чи несправедливості судових рішень і їхня відповідність чинному законодавству. Також зроблено акцент на міждисциплінарності юридичної аргументації як практичної діяльності, так і об'єкта досліджень і на її зв'язках з іншими науками.

У статті наведено типи юридичної аргументації за змістом засобів і прийомів юридичного міркування та коротко окреслено передумови становлення цих типів юридичної аргументації. За цим критерієм виокремлено такі типи юридичної аргументації: дедуктивний, індуктивний, герменевтичний та цілісний (когерентний). У статті також зроблено заувагу про те, що дослідники використовують терміни як «типи аргументації», так і «моделі аргументації», натомість у цій праці послідовно використано термін «типи». Розглянуто основні проблеми, які виникають на практиці під час застосування окремих типів юридичної аргументації. Досліджено формування дедуктивного й індуктивного типу юридичної аргументації на засадничих положеннях правового позитивізму та правового реалізму відповідно. Зазначено про вплив динамічного правотлумачення на юридичну аргументацію.

Зроблено висновки про сучасний стан досліджень у сфері юридичної аргументації й окреслено перспективні напрямки для подальших досліджень.

Ключові слова: юридична техніка, юридична аргументація, індуктивний тип, дедуктивний тип, юридична герменевтика, цілісний (когерентний) тип.

The article is devoted to the problem of legal argumentation and its typology. Ukrainian scientific and specialized educational literature devoted to this problem was analysed in the article. The definitions for the concept of legal argumentation as a special type of human intellectual activity were given and concept's characteristic features were outlined. The article also points to terminological discrepancies that can be seen in different research materials: some authors use the terms "legal argumentation" and "law argumentation" synonymously, while other authors distinguish between these concepts.

The author notes that legal argumentation must be considered on the theoretical and practical levels and it must also be taken into consideration that the theoretical aspect of legal argumentation has logical, rhetorical and dialectical components, while the practical level implies that the object of legal argumentation is the truth or falsity of legally significant judgments, the justice or injustice of court decisions and their compliance with current legislation. Emphasis is also placed on the interdisciplinary nature of legal argumentation, both as a practical activity and as an object of research, and on its connections with other sciences.

The article provides types of legal argumentation based on the content of means and techniques of legal reasoning and briefly outlines the prerequisites for the formation of these types of legal argumentation. According to this criterion, the following types of legal argumentation are distinguished: deductive, inductive, hermeneutic and integral (coherent). The article also notes that researchers use the concepts of "types of argumentation" and "models of argumentation", but the term "types" is consistently used in this article. The main problems that arise during the application of certain types of legal argumentation are also described. The formation of the deductive and inductive type of legal argumentation based on the basic principles of legal positivism and legal realism, respectively, was studied. The impact of dynamic legal interpretation on legal argumentation was mentioned as well.

Conclusions are drawn on the current state of research in the field of legal argumentation and potential areas for further research are outlined.

Key words: legal technique, legal argumentation, inductive type, deductive type, legal hermeneutics, integral (coherent) type.

Постановка проблеми. Правнична діяльність, як і практично будь-яка фахова діяльність у XXI столітті, вимагає, щоб відповідний спеціаліст володів не лише знаннями власного фаху, але й знаннями з інших галузей, а також він повинен уміти практично застосовувати свої знання та поєднувати компетенції з різних галузей, а тому цілком обґрунтованим є твердження, що успішна правнична діяльність не є можливою без багатьох умінь і навичок, які далеко виходять за межі простого знання законодавства. Однією з таких компетентностей є вміння формулювати й наводити аргументи та відповідати на них, без чого робота будь-якого правника є практично немислимою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема побудови аргументації в юриспруденції займається розділ науки про правозастосування – юридична аргументація. Проблемам юридичної аргументації присвячена низка робіт українських авторів. Так, цією проблематикою займалися М. Козюбра, Л. Луць, О. Щербина, Т. Дудаш, Ю. Кривицький, В. Кістяник, Р. Ляшенко, М. Мельник, В. Сало й ін. Однак проблеми юридичної аргументації потребують подальших досліджень, особливо з огляду

на глобалізаційні процеси. Тому актуальність досліджень у цьому напрямку полягає в потребі детального вивчення особливостей побудови аргументації в сучасному юридичному дискурсі, який змінюється відповідно до тих змін, які безперервно відбуваються в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Правотворчість, правозастосування, правотлумачення та правоохорона не можуть існувати без юридичної аргументації. Так, Ю. Кривицький вважає, що аргументація є універсальною для всієї сфери права логіко-методологічною процедурою пошуку та встановлення переконливих підстав шляхом розмірковування щодо юридично значущих подій, їхньої правової оцінки й ухвалення адекватних рішень [1, с. 36], а тому вивчення та дослідження закономірностей юридичної аргументації повинно бути невід'ємною складовою підготовки будь-якого фахівця у сфері права.

На відміну від аргументації в будь-якій іншій сфері людської діяльності, юридична аргументація стосується певного юридично значущого питання (справи), наприклад, потреби у створенні, зміні чи скасуванні норми права, інтерпретації її змісту, у необхідності погодитися

чи не погодитися з певними судженнями сторони в судовому процесі тощо [1, с. 39]. Коло суб'єктів юридичної аргументації теж є специфічним, адже обмежується фахівцями з права, які використовують її під час здійснення правничої діяльності: практичної, науково-дослідної й освітньої [1, с. 39]. Ю. Кривицький також зазначає, що юридична аргументація має дуалістичний характер, адже вона об'єднує процес і результат обґрунтування та/або переконання [1, с. 39]. Сукупність цих факторів зумовлює особливу увагу до проблематики юридичної аргументації.

Юридичну аргументацію слід розглядати в теоретичній і практичній площинах. Говорячи про неї в теоретичній площині, дослідники розглядають її як інтелектуальний процес і зосереджують свою увагу на її ознаках, видах, типах, засобах, прийомах і правилах [2, с. 170]. Практична сторона юридичної аргументації полягає в тому, що вона існує в межах певного виду юридичної діяльності та є процесом, що не лише спрямований на обґрунтування чи спростування істинності відповідних правових положень, а й таким, який складається із відповідних правил формування та формулювання правових суджень, пошуку та доведення до адресатів юридичних аргументів, а її метою є досягнення бажаних юридичних наслідків [2, с. 170]. Ці дві площини взаємно перетинаються, а тому їхнє відокремлене вивчення не має значних перспектив.

Характерною рисою юридичної аргументації як об'єкта досліджень є її міждисциплінарність, позаяк вона поєднує знання з логіки, філософії, риторики, лінгвістики, психології й інших наук. Крім того, багатоаспектність проблематики юридичної аргументації призводить до того, що її вивчення не можливо здійснювати на лише одному рівні. Так, дослідниця Т. Дудаш зазначає, що вивчення її природи може відбуватися на філософському, теоретичному, емпіричному й аналітичному рівнях [1, с. 40; 3, с. 87]. Філософський аспект спирається на концепцію раціональності й охоплює такі базові ідеї:

- аргументація має безспірну основу та досконале логічне підґрунтя;
- підґрунтям аргументації є те, що члени певної спільноти вважають раціональним;
- аргументація ґрунтується на систематичній перевірці прийнятності всіх кроків процесу аргументування [3, с. 87].

Теоретичний аспект юридичної аргументації має логічну, риторичну та діалектичну складові. Логічна складова спрямована на створення універсальних стандартів оцінки спроможності аргументації стверджувати про істинність того чи іншого твердження, якщо засновки є правильними [3, с. 87]. Риторична складова виявляє ті риси юридичного дискурсу, які відіграють першочергову роль у переконанні аудиторії у прийнятності певного твердження, тому вона залежить від контексту аргументації [3, с. 87]. Діалектична складова передбачає систематичну перевірку прийнятності різних поглядів під час обміну аргументами та критичними відповідями за правилами діалектичної дискусії [3, с. 87]. У різних формах і видах юридичної діяльності питома вага цих складових відрізнятиметься, і вони міститимуть ще й емпіричну, аналітичну та практичну складові [1, с. 40]. Успішне вивчення юридичної аргументації як складного інтелектуально-практичного процесу потребує неодмінного врахування всіх цих складових.

М. Савенко зазначає, що суть юридичної аргументації – навести переконливі правові аргументи, докази щодо правильності розв'язання спірного питання саме запропонованим шляхом, збагнути зміст певної норми, поширити її дію на конкретні відносини та розв'язати конкретну життєву ситуацію [4, с. 11]. Тобто можна стверджувати, що юридична аргументація спрямована на вирішення проблеми застосування узагальненої та/або абстрактної пра-

вової норми в конкретному випадку через її комплексне трактування.

О. Юркевич визначає юридичну аргументацію як процес підбору аргументів і структурування відношень між ними відповідно до логічних правил істинності, що здійснюється в юридичному контексті [5, с. 8], та зазначає, що об'єктом юридичної аргументації у практичному значенні є правдивість чи неправдивість юридично значущих суджень, справедливість чи несправедливість судових рішень, їхня відповідність чинному законодавству, що вимірюється за логічними нормативами істинності [5, с. 12]. Р. Ляшенко розуміє під юридичною аргументацією раціональний спосіб переконання суб'єктів правовідносин за допомогою усного чи письмового впливу на них, що здійснюється шляхом висунення, обґрунтування та критичної оцінки тверджень, гіпотез, пропозицій із застосуванням юридичної термінології з метою зміни їхніх поглядів чи переконань [6, с. 74], а В. Орел – неупереджений процес логічного та мовного доведення тієї чи іншої думки з використанням характерних елементів – тези, аргументу, форми (демонстрації), – з метою досягнута правового результату [7, с. 422].

Варто зазначити, що дослідники використовують поняття «правова аргументація» та «юридична аргументація» – дехто синонімічно, дехто дає їм різні визначення, – а тому Л. Луць пропонує розрізняти ці поняття. Так, вона розглядає правову аргументацію як інтелектуальну діяльність, метою якої є обґрунтування чи спростування істинності положень за допомогою як юридичних, так і інших аргументів, а юридичну аргументацію – як інтелектуальну юридичну діяльність, що спрямована на обґрунтування чи спростування істинності правових положень за допомогою юридичних аргументів з метою настання юридичних наслідків [8, с. 30]. При цьому під юридичними аргументами слід розуміти засоби, передбачені чинною системою джерел права, а під правовими – як засоби, які передбачені системою джерел права (юридичні аргументи), так і інші засоби, які в процесі аргументації створюють умови для настання юридичних наслідків [8, с. 29-30]. Таким чином, на думку Л. Луць, юридична аргументація є практичним виявом цього явища, а правова – теоретичним.

Для виокремлення типів юридичної аргументації використовують різні критерії. Однак найпоширенішою та найважливішою для теоретичних досліджень можна вважати класифікацію юридичної аргументації за змістом засобів і прийомів юридичного міркування, оскільки така типологія показує відмінності не лише за засобами та прийомами, але й дозволяє збагнути передумови появи та формування цих типів юридичної аргументації. За цим критерієм дослідники виокремлюють дедуктивний, індуктивний, герменевтичний і цілісний (когерентний) тип юридичної аргументації [9, с. 3]. Тут також варто зауважити, що дослідники часто послуговуються поняттями типи та моделі, однак у цій праці використано виключно поняття типи.

Дедуктивний тип спирається на правила силіогізму, згідно з яким вирішення будь-якого юридичного казусу, який розглядають як менший засновок, виводять з чинної норми права, яку, у свою чергу, розглядають як більший засновок [9, с. 3]. Цей тип юридичної аргументації є основним для вирішення проблем логічної відносності та допустимості доказів у цивільному, кримінальному та господарському судочинстві, для юридичної кваліфікації правомірної та неправомірної поведінки [9, с. 3]. Дедуктивний тип юридичної аргументації був довершений завдяки послідовникам теорії юридичного позитивізму, яка сформувалася у другій половині XIX століття. Юридичний позитивізм ґрунтується на розумінні права як сукупності норм, які ізольовані від неюридичних явищ, що зводять завдання науки до формально-догматичного вивчення права «із самого себе» [10, с. 16]. Теорія юри-

дичного позитивізму також стверджує, що для закону етична оцінка не є важливою [10, с. 16]. І оскільки ця концепція стоїть на позиціях, що законодавець передбачив у нормах, котрі він видає, усе, з них можна дедуктивним шляхом і з використанням логічних операцій вивести відповідь на будь-яке запитання, а тому роль суду в такому випадку зводиться до «вуст закону», тобто фактично до механічного застосування закону [11, с. 168]. Таким чином за такого розуміння та трактування права ідеальним видається саме дедуктивний тип.

Догматичний характер дедуктивного типу юридичної аргументації породжує певні недоліки. Такими є, зокрема, незастосовність у разі колізій між нормами права та неможливість формулювати рішення всупереч дослівному тексту норм права (*contra legem*) [9, с. 3]. Аргументація, яка спирається на правовий формалізм, є відірваною від реальності та призводить до догматизму, що не сумісно з гнучкістю та динамізмом права – важливими складовими його природи [12, с. 6]. Особливо критично ця проблема, на думку українських дослідників, зокрема М. Козюбри, постає в українському правознавстві, адже українські фахівці-правники здебільшого покладаються саме на дедуктивні міркування та формально-логічні норми обґрунтування [12, с. 6]. Крім того, українські правники часто прив'язують свою аргументацію навіть не до тексту закону в цілому та його духу, а до букви окремих положень [11, с. 172]. Причину для такої тенденції М. Козюбра вбачає в тому, що українські правники здебільшого намагаються додержуватися у своїй діяльності позитивістських традицій [11, с. 172]. Зважаючи на це, у західній теорії та філософії права вже давно панує визнання, що відповіді на конкретні правові питання не у всіх випадках можна знайти в законодавстві, яке ніколи не утворює завершеної, замкнутої системи, а отже роль судді під час ухвалення рішень не можна зводити до силлогістичної моделі, тобто їхнє виведення з положень законів за допомогою виключно понятійно-логічних засобів без будь-яких власних оцінок [12, с. 7]. З огляду на всі ці недоліки цей тип аргументації дослідники більше не розглядають як основний тип чи як єдину технологію правозастосування.

Індуктивний тип юридичної аргументації можна вважати антиподом дедуктивного типу, позаяк він з'явився через недосконалість логічних моделей. Крім того, його становлення нерозривно пов'язане з соціологічною теорією праворозуміння, яка не оперує абстрактними ідеалами, а зосереджується на конкретному, динамічному функціонуванні права, його практичному існуванні в реальному житті, перш за все у правовідносинах і юридичних рішеннях [13, с. 5]. Прихильники соціологічної теорії праворозуміння вбачають у праві феноменальне явище, яке є творінням суспільства, через що ті норми, які суперечать панівним у суспільстві ідеям і переконанням, повинні неодмінно зникнути [14, с. 321]. Існування права, на їхнє переконання, є циклічним: суспільство породжує право, яке надалі регулює поведінку цього суспільства [14, с. 322]. Тому для розв'язання правових питань, які породжуються в циклічній системі, потрібен був інший тип аргументування, яким частково став індуктивний тип.

Під час ухвалення рішення правник не обмежується лише логічною операцією «виведення» з більшого засновку, яким є норми закону чи іншого нормативно-правового акта, а він натомість повинен зважати на моральні, політичні, економічні передумови та цінності, тобто виходити за межі позитивного права [15]. Якщо покладатися на такі міркування, цілком закономірно можна дійти до висновку, що закон не є єдиною та виключною підставою для ухвалення рішення; необхідна адаптація тексту закону до потреб часу шляхом його тлумачення [15]. Такі підходи відповідають принципам теорій динамічного тлумачення права, відповідно до яких суб'єкт інтерпретації адаптує правовий акт до тих змін, які мають місце в суспільних відносинах, позаяк тлумачення норми права не

може постійно та завжди зберігати лише той зміст, який був їй наданий у момент її ухвалення [16, с. 266]. У цьому випадку тлумачення права у певному сенсі виходить за межі законодавчої системи. Протилежний підхід становить собою теорія статичного тлумачення права.

Значний вплив на формування індуктивної теорії юридичної аргументації також справила школа правового реалізму. Прихильники правового реалізму розуміють право як результат діяльності судді чи чиновника, на рішення яких впливають психологічні чинники [17, с. 12]. Концепцію правового реалізму можна назвати певного роду компромісом між позитивним і природним правом, оскільки рішення суду ґрунтується на законі, але суд також вдається до суддівського розсуду, додаючи щось своє, що, на його погляд, є потрібним для встановлення справедливості в конкретній справі [17, с. 12]. Прихильники правового реалізму називали суддів творцями права через те, що великий вплив на рішення суду мають соціальні та психологічні чинники [17, с. 12]. Такі висновки дослідників підтверджують думку про те, що на становлення дедуктивного та індуктивного типу юридичної аргументації впливали різні концепції праворозуміння: на дедуктивний тип – правовий позитивізм, а на індуктивний тип – правовий реалізм.

Дослідники також указують на відмінності між тим, який тип юридичної аргументації панує в правових сім'ях. Оскільки представники школи правового реалізму стверджували, що закон не може бути повноцінним і самодостатнім джерелом права, право має зберігати зв'язок з реальним життям [15]. Тому не випадковим є те, що школа правового реалізму зародилася в сім'ї загального права, правники якої, на відміну від правників сім'ї континентального права, яким традиційно був притаманний здебільшого дедуктивний стиль мислення, завжди в побудові своєї аргументації віддавали перевагу індуктивній логіці, тобто відштовхувалися не так від правової норми, як від фактів реального життя [15]. Про відмінності в стилі мислення також вказують і дослідники в інших сферах. Так, спеціалістка з міжкультурної комунікації Е. Меєр зазначає, що американці та британці волюють спершу подивитися, як той чи інший метод роботи працює, тоді як німці, французи й італійці хочуть спершу ознайомитися з теоретичними основами тієї чи іншої справи [18, с. 82-85]. Тяжіння до того чи іншого типу юридичної аргументації зумовлене не лише правовими особливостями, а перш за все психологічними та культурно-ментальними.

Тим не менш, дослідники зазначають, що значення цих відмінностей не слід перебільшувати. Романо-германська та англосаксонська правові сім'ї мають глибокі спільні історичні логіко-філософські та культурні традиції [15]. Під впливом інтенсивних правоінтеграційних процесів, які вже відносно давно відбуваються в Європі, відбувається зближення засобів і способів юридичної аргументації, тому сьогодні обидві правові сім'ї орієнтуються на змішані дедуктивно-індуктивні способи побудови аргументації [15; 19, с. 274]. Це зумовлено тим, що надмірна орієнтація суду на реальність, яка не узгоджується з поточними ідеалами та цінностями суспільства, виразником яких є загальні принципи права, та від правових норм, спроможна породити беззаконня та свавілля [19, с. 274]. Дослідники зазначають, що в юридичній аргументації сімей континентального та загального права в будь-якому разі існуватимуть певні відмінності, однак вони полягатимуть не в переважанні дедуктивного чи індуктивного типу юридичної аргументації, а в особливостях юридичної техніки: інструментів пошуку права, мови та стилю правової аргументації, ступені використання позаправових (зокрема політичних і моральних) аргументів під час ухвалення рішень тощо [19, с. 275-276; 20, с. 16-19]. Тож, застосування того чи іншого типу юридичної аргументації не варто вважати відмінною рисою правової сім'ї, а натомість необхідно звертати увагу на особливості побудови аргументації.

Герменевтичний тип походить з філософії, а саме з герменевтики, яка є розділом філософії та виникла на стику цієї науки з лінгвістикою та літературознавством. Герменевтику можна розглядати як методологічний інструментарій, який дозволяє не лише інтерпретувати та розуміти текст, але й пізнати автора тексту – законодавця, суспільство, його історію [21, с. 190]. Герменевтичний спосіб розуміння ґрунтується на трактуванні не лише зовні вираженого (об'єктивного) світу, але й у заглибленні в суб'єктивний світ, коли тлумачення здійснюються з огляду на позиції інтерпретатора й індивідуальні особливості мови автора [22, с. 69]. Герменевтичний спосіб розуміння змушує дослідника виходити за межі простого лінгвістичного трактування слова.

На стику герменевтики та права виникла юридична герменевтика, котра є складним науковим явищем і котра охоплює різні способи та методи тлумачення текстів юридичного змісту. Мета юридичної герменевтики полягає в розумінні правової дійсності в цілому, а не тільки в розумінні сутності позитивних правових приписів [21, с. 190]. Лише зрозумівши правову норму, людина засвоює її та починає її додержуватися, що формує своєрідне герменевтичне коло. Попереднє розуміння норми права передусе суто юридичному пізнанню та становить той онтологічний базис, поверх якого виникає вторинне розуміння права [23, с. 48]. Так, суддя повинен як добре засвоїти передумову розуміння закону (природу особистості та пов'язаний з нею економічний, політичний, етичний тощо бік справи), так і вміти ухвалити те чи інше рішення (вторинне розуміння права) [23, с. 48]. Ще одна специфіка юридичної герменевтики полягає в тому, що для інтерпретації недостатньо розуміти лише слова, оскільки буквальне тлумачення слів не завжди дозволяє збагнути зміст норми права через те, що «буква закону» не є рівнозначною його «духу» [9, с. 5]. Тому необхідним стає системне тлумачення норм права (позаяк системність є однією з найважливіших рис права), тобто їх розглядають і тлумачать у взаємозв'язку з іншими нормами та формами (джерелами) права [9, с. 5]. Також юридична герменевтика вимагає вміння виявляти зв'язки між конкретними фактами, які є об'єктом регулювання тієї чи іншої норми права, та суспільними чинниками, позаяк норма права не може існувати відірвано від реальності. Право є складовою ширшої суспільної системи, воно функціонує та розвивається в постійній взаємодії з низкою інших соціальних чинників [9, с. 5], а тому будь-яку норму права слід тлумачити з огляду на об'єктивну реальність, адже в іншому разі право не виконує свого призначення.

Оскільки герменевтична модель не завжди дає відповіді на запитання, які виникають під час тлумачення юридичних текстів, багато юристів ставляться до неї скептично [19, с. 277], через що у правничій науці сформувався цілісний (когерентний) тип юридичної аргументації.

Перша характерна риса цілісного типу юридичної аргументації полягає в тому, що право розуміють як багатоаспектну цілісність, яка існує в різних проявах і формах, хоча основою для них усіх є невідчужувані права людини [19, с. 278]. Багатогранність і багатобарвність права робить логіку суворих доказів у ньому даремною, що є характерним для перш за все дедуктивного типу [11, с. 171-172]. Крім того, у рамках цього типу цілісність права розуміють як його існування в різних проявах і формах, основні з яких тісно пов'язані зі здобутками концепцій природного права, юридичного позитивізму та соціологічної юриспруденції

[11, с. 173]. До прикладу, доктрина природного права головний акцент робить на праві як духовному феномені, тому мова йде перш за все про ідеали справедливості, індивідуальної свободи, рівності, невідчужувані права людини й інші гуманістичні цінності [11, с. 173]. Соціологічна юриспруденція та її відгалуження (серед яких і школа правового реалізму) зміщують акцент з абстрактних ідеалів і нормативних текстів у площину конкретного, динамічного функціонування права, його дії в реальному житті, без чого ідеали та юридичні тексти є простими деклараціями без жодного прямого стосунку до права [11, с. 173]. Можна стверджувати, що цілісний (когерентний) тип ввібрав у себе базові підходи різних шкіл, щоб якомога повніше охопити природу права.

Друга характерна риса цілісного типу юридичної аргументації полягає в тому, що право розглядають не як статичне явище, а як інтелектуальний процес, у якому норми слід розглядати лише в контексті нагромаджених людством цінностей, численних суспільних відносин та інститутів, розгалужених процедур і стилю мислення [19, с. 278]. Іншими словами, на відміну від закону, текст якого є відносно застиглим і який не завжди відповідає реаліям суспільного життя, право є явищем динамічним, яке має змінюватися відповідно до змін у суспільстві та до вимог часу [11, с. 173]. Юридична аргументація в такому випадку постає не виключно як раціональна процедура, яка підпорядковується правилам логіки, але й як процедура з включенням недійсних аргументів, які можуть мати риторичну ефективність [19, с. 278], що є третьою рисою цілісного типу юридичної аргументації. І четверта риса: жодна модель юридичної аргументації не може претендувати на завершеність і когерентність сама по собі без її втілення в реальних діях людей через певні процедури [19, с. 278].

Аналіз цілісного підходу до юридичної аргументації наводить на думку, що вона не може ґрунтуватися як на механістичному застосуванні норми закону до конкретної ситуації, так і на необмеженій дискреції під час ухвалення правозастосовних рішень [15]. Застосування одного типу аргументації часто є не лише неефективним, а навіть неможливим, а тому правник завжди повинен шукати правильний баланс між цими типами.

Висновки. Детальний аналіз юридичної аргументації підтверджує, що вона є окремим напрямом у філософії права та має важливе теоретичне, прикладне та дидактичне значення. Теорії юридичної аргументації повинні враховувати не лише здобутки правознавства, але й інших наук (логіки, мовознавства, історії, суспільствознавства, культурології та інших), оскільки, як засвідчив аналіз висвітлених у цій статті типів юридичної аргументації, на неї вплив має низка факторів, які перебувають за межами правознавства.

Перспективними напрямками дослідження в цій сфері можна вважати зіставні дослідження з принципів, способів і засобів юридичної аргументації в різних правових системах, оскільки глобалізація та інтеграційні процеси по всьому світу вимагають від правників ґрунтовного розуміння права й особливостей функціонування правових систем інших країн, зокрема й характерних рис юридичної аргументації, з якою вони потенційно можуть мати справу. Також актуальними варто вважати дослідження з недоліків і складнощів використання кожного з наведених у цій праці типів юридичної аргументації та дослідження позаправових факторів, які впливають на юридичну аргументацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кривичкий Ю. В. Юридична аргументація: доктринальне розуміння та методологічний потенціал. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 2 (18). С. 36–45.
2. Луць Л. А. Аргументація у правотворчій діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 168–173.
3. Дудаш Т. Особливості аргументування рішень Європейського суду з прав людини (до характеристики методологічних підходів). *Право України*. 2017. № 4. С. 86–96.

4. Савенко М. Д. Юридична аргументація в конституційному судовому процесі: методологічний аспект. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2012. Т. 129. С. 11–16.
5. Юркевич О. М. Юридична аргументація. Логічні дослідження : монографія. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Харків : Право, 2015. 336 с.
6. Ляшенко Р. Д. Правова аргументація у сфері правотворчості. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2012. Т. 25 (64). № 2. С. 74–79.
7. Орел В. А. Юридична аргументація в законотворчості Західноукраїнської Народної Республіки. *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Львів : вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2022. С. 422–424.
8. Луць Л. А. Правова та юридична аргументація: деякі питання співвідношення. *Проблеми державотворення та захисту прав людини* : матеріали XXII звітної науково-практичної конференції. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. С. 27–30.
9. Козюбра М. І. Теорія юридичної аргументації: становлення, стан та перспективи у вітчизняній юриспруденції. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2012. Т. 129. С. 3–10.
10. Бондар А. С., Стаднік І. В. Юридичний позитивізм як напрямок правової ідеології. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/7589/7591> (дата звернення: 15.07.2022).
11. Козюбра М. І. Теорія юридичної аргументації та її особливості в конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 167–180.
12. Козюбра М. І. Моделі (типи) юридичної аргументації. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2013. Т. 144–145. С. 3–8.
13. Бондаренко Б. Д. Основні типи правового пізнання закономірностей у праві. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 3–8.
14. Безкоровайна Ю. Правове регулювання як об'єкт соціологічного типу правопізнання. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 318–325.
15. Мультимедійний навчальний посібник «Правозастосування» : підручник / Кривицький Ю. В. та ін. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/enforcement/info/lec4.html> (дата звернення: 05.08.2022).
16. Суходубова І. В. Динамічне тлумачення як засіб адаптації текстуальної форми законодавства до змін суспільних відносин. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 2. С. 264–272.
17. Копоть В. О. Концептуальні основи правового реалізму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : 12.00.12. Київ, 2008. 17 с.
18. Меер Е. Культурна карта. Бар'єри міжкультурного спілкування в бізнесі / пер. з англ. О. Дубчак. Київ : Наш Формат, 2020. 224 с.
19. Козюбра М. І. Загальна теорія права : підручник. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
20. Хворостянкіна А. В. Юридична аргументація в англосаксонській та романо-германській правових сім'ях: методологічні засади порівняльного аналізу. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2012. Т. 129. С. 16–19.
21. Нетреб'як О. Сутність та значення правової герменевтики. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 189–193.
22. Карвацька С. Б. Формування герменевтичної інтерпретації: історико-правові та лінгвістичні питання. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. 2009. Вип. 50. С. 66–72.
23. Балинська О. М. Проблеми тлумачення правових норм : посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 392 с.